

ОСОБИСТІСНИЙ ПРОФІЛЬ ПЕРЕЖИВАННЯ КРИЗИ У ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Анотація. Стаття присвячена вивченню функціональних, психологічних та поведінкових показників переживання кризи вимушеними переселенцями.

Ключові слова. Криза, вимушені переселенці (внутрішньо переміщені особи), функціональні порушення, порушення пізнавально-аналітичної діяльності, порушення емоційного реагування, зміни в поведінці та діяльності.

Сучасна суспільно-політична ситуація в Україні характеризується кризовістю. Військова агресія, бойові дії, порушення цілісності країни, економічні катаклізми та численні втрати викликають у людей розгубленість, стресові розлади, відчай. Причому страждають від цього не тільки учасники бойових дій та члени їх сімей, але і люди, які вимушено виявились на лінії зіткнення та на окупованих територіях. Деякі з цих мирних жителів зробили свій вибір на користь України і вимушені були виїхати з місць постійного проживання на Донбасі, стати вимушеними переселенцями або, говорячи офіційною мовою, внутрішньо перемішеними особами.

І якщо питання переживання кризи військовими та їх реадаптації до мирного життя після повернення з зони бойових дій широко вивчається і зарубіжними, і вітчизняними фахівцями (Є. Александров, В. Березовець, Н. Жуматій, С. Литвинцев, Є. Снедков, О. Резника, М. Титов, Н. Тарабріна, М. Зеленова, О. Лазебна, Т. Титаренко та ін.) [2, 3], то надання психологічної допомоги людям, які виїхали із зони бойових дій та тимчасово окупованих територій стикається з труднощами в методологічному плані, оскільки сучасна психологія ще дуже мало знає про те, як переживають кризу переселення такі особистості [1].

Тому завданням даної роботи є вивчення особливостей особистісного профілю кризи у вимушених переселенців.

Для цього ми використали методику " Особистісний профіль кризи"

(ТАРАС 2003), яка дозволяє визначити, у яких сферах особистості в зв'язку з пережитою кризою відбуваються зрушення. Теоретичною основою цієї методики є положення про комплексний характер переживання кризи, що зачіпає різні фізіологічні та психологічні аспекти, тому показники стосуються як функціональних проблем, так і психологічних порушень у різних сферах.

Дослідження проводилось з вимушеними переселенцями в адаптаційно-культурному центрі (АК центр допомоги Харкова) (1 група) та з місцевими жителями (2 група).

Таблиця 1

Показники особистісного профілю кризи досліджуваних (в %)

Порушення	1 група	2 група	ϕ	P
Загальний негативний стан	50	20	2,492	$\leq 0,01$
ФУНКЦІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ				
Вегетативна НС	37	23	1,779	$\leq 0,05$
Серцева діяльність	60	27	2,660	$\leq 0,01$
Дихання	13	3	1,473	-
Шлунково-кишковий тракт	17	3	1,835	$\leq 0,05$
Сон	50	20	2,498	$\leq 0,01$
УСКЛАДНЕННЯ У ПІЗНАВАЛЬНО-АНАЛІТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ				
Увага	43	33	0,798	$\leq 0,05$
Сприймання	57	20	3,010	$\leq 0,001$
Мислення	53	37	1,304	$\leq 0,05$
Пам'ять	53	23	2,437	$\leq 0,01$
ПОРУШЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО РЕАГУВАННЯ				
Тривога	73	33	3,197	$\leq 0,001$
Генералізовані емоційні реакції (гнів, сором, провина)	60	30	2,374	$\leq 0,01$
Емоційна тупість	53	27	2,139	$\leq 0,01$
Підвищена емоційність	60	33	2,096	$\leq 0,05$
Депресивність	83	37	4,420	$\leq 0,001$
ЗМІНИ В ПОВЕДІНЦІ ТА ДІЯЛЬНОСТІ				
"Втеча" від проблем	63	33	2,362	$\leq 0,01$
Заглибленість в проблему	83	60	1,046	-
Утруднення при виконанні службових та домашніх обов'язків	40	23	1,699	$\leq 0,05$

Як свідчать дані, представлені в табл.1, досліджувані з різних груп різному переживають травматичні події: у внутрішньо переміщених осіб всі показники значно вище, ніж у місцевих жителів.

Так, загальний негативний стан (шкала 1) виявлено у 50 % вимушених переселенців та у 20 % місцевих жителів. Виявлена різниця є статистично значущою на рівні $p \leq 0,01$ і це означає, що загальні показники кризового стану в першій групі значно вище. Порушення функціонування вегетативної нервової системи виявлено у 37 % представників першої групи, що означає, що криза переселення негативно відобразилась на функціонування нервової системи переселенців. Відмітимо, що такі ж порушення виявлено і у 23 % досліджуваних другої групи, та різниця є суттєвою (на рівні $p \leq 0,01$).

Найбільші функціональні проблеми, як свідчать наші дані, вимушене переселення викликало на рівні серцево-судинної системи (60 % досліджуваних першої групи мають проблеми у цій сфері, тоді як серед місцевих жителів таких виявлено 23 %) та сну (тут проблеми має половина вимушених переселенців порівняно з 20 % контрольної групи). Основні причини порушення діяльності серця та сну зазвичай пов'язані із стресовими ситуаціями. А їх в останній час у внутрішньо переміщених осіб було дуже багато. Крім того, стресфактори продовжують діяти і стрес набуває хронічного характеру через невирішеність всіх проблем (економічних, соціальних, психологічних), що може призвести (і в багатьох випадках вже привело) до захворювань.

Найменше за нашими даними страждають вимушені переселенці від порушень дихання (13 %) функціонування ЖКТ (17 %), хоча і тут виявлено суттєві відмінності з показниками другої групи і можна констатувати, що і в цих сферах відображається криза.

Що стосується ускладнень у пізнавально-аналітичній діяльності, тут порушення у вимушених переселенців виявлено приблизно однаково у різних сферах: порушення функціонування уваги, ускладнення функціонування сприймання, мислення та пам'яті виявлено у 43 %, 57 %, 53 % та 53 % відповідно. Такі порушення у місцевих жителів зустрічаються суттєво рідше,

що може свідчити про негативний вплив стресу, який переживають вимушені переселенці на пізнавальну сферу особистості.

Схожі висновки можна зробити і на основі отриманих нами даних стосовно емоційної сфери. Тут порушення виявились найбільш суттєвими: у 83 % представників першої групи виявлено депресивність, 73 % мають тривожні розлади, близько 60 % демонструють підвищену емоційність та генералізовані емоційні реакції (такі як гнів, сором тощо), 50 % - емоційну тупість (холодність). Ці емоційні розлади виявлено у другій групі у значно меншій кількості осіб, що свідчить про прямий негативний вплив вимушеного переселення на емоційну сферу особистості.

Стосовно поведінкової сфери, тут також виявлено порушення у значній кількості внутрішньо переміщених осіб. Так, значно частіше порівняно з місцевими жителями вони "втікають" від проблем (63 % порівняно з 33 %) та мають утруднення з виконанням службових та домашніх справ (40 % порівняно з 23 %). Такі дані дозволяють стверджувати негативний вплив досліджуваної нами кризи і на цю сферу.

Таким чином, отримані дані показали наявність значних порушень у всіх сферах життєдіяльності та психіки в першій групі досліджуваних (вимушені переселенці), що логічно пов'язати з тими життєвими обставинами, в які вони потрапили. Саме з цими порушеннями і необхідно працювати при наданні таким особам психологічної допомоги.

Література:

1. Ахмедова Х. Б. Посттравматические личностные изменения у гражданских лиц, переживших угрозу жизни / Х. Б. Ахмедова // Вопросы психологии. – 2004. – № 3. – С. 93–102.

2. Титаренко Т. М. Напрями психологічної реабілітації особистості, що переживає події війни / Т.М. Титаренко // Психологічна допомога особистості, що переживає наслідки травматичних подій. Збірник статей. – К.: Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2015. – С. 3– 13.

3. Тарабрина Н. В. Психология посттравматического стресса / Н. В. Тарабрина. – М. : Ин-т психологии РАМН, 2009. – 303 с.